

Centralizace dílčích knihoven – případová studie MENDELU

Preamble

- ❑ Účastníci workshopu jsou ti, kteří problematiku na svých vysokých školách řeší nebo ti, kteří řešit potřebují a chtějí načerpat poznatky a zkušenosti (aneb proč vymýšlet kolo)
- ❑ Pro potřeby tohoto workshopu se dílčími knihovnami myslí knihovní fond, který je deponován na pracovištích fakult – ústavní, dílčí, katedrové ...

Zákon 257/2001 Sb., o knihovnách (Knihovní zákon)

§ 2 písm. a): ... knihovnou se rozumí zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby vymezené tímto zákonem.

§ 4 odst. 6: ... provozovatel knihovny je povinen zajistit rovný přístup všem k veřejným knihovnickým a informačním službám a dalším službám poskytovaným knihovnou.

§ 8 odst. 1: Jestliže knihovna neposkytuje veřejné knihovnické a informační služby způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu, je to důvod pro zrušení jejího zápisu v evidenci knihoven.

Veřejné knihovnické a informační služby spočívají ve zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny nebo prostřednictvím meziknihovních služeb z knihovního fondu jiné knihovny.

Metodické vyjádření MK k problematice poskytování VKIS způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu

... u knihoven vysokých škol – u těchto knihoven lze pokládat za přípustné, aby svým akademickým pracovníkům a studentům dávaly určité výhody při poskytování veřejných knihovnických a dalších služeb, a to v zájmu plnění poslání a úkolů vysoké školy, formulovaných v § 1 zákona o vysokých školách (č. 111/1998 Sb.). **Pozor! Akademická obec versus veřejnost**

... (je možno) zvýhodnění určitých skupin uživatelů knihovny – zaměstnanců provozovatele knihovny, členům akademické obce vysoké školy (ve vztahu ke knihovně této vysoké školy) a podobně. Je však nutno zdůraznit, že **zvýhodnění určitých skupin uživatelů nesmí** obecně zapříčinit to, **že jiným uživatelům nebudou** veřejné knihovnické a informační služby poskytnuty. Jinak vyjádřeno: knihovna nemůže obecně konstatovat nebo dokonce uvést v knihovním řádu, že některé veřejné knihovnické a informační služby, vymezené v § 4 odst. 1 knihovního zákona, bude poskytovat pouze vybraným uživatelům.

Jak do rámce poskytování rovného přístupu všem bez rozdílu k veřejným knihovnickým a informačním službám zapadají dílčí/ústavní/katedrové knihovny?

Dochází ke zvýhodnění určitých skupin uživatelů tak, že VKIS nejsou poskytovány jiným uživatelům?

Ano či ne?

+/- / zdůvodnění z hlediska knihovního zákona/organizace/knihovny/

+/- / zdůvodnění z hlediska akademika

+/- / zdůvodnění z hlediska studenta

Centralizace dílčích knihoven na MENDELU

Historické souvislosti

- ❑ Současně se vznikem univerzity 1919 byla založena i knihovna, ale neměla žádné centrální prostory.
- ❑ Univerzita obdržela darem knihy od různých donátorů a spolků, knihy byly deponovány na ústavech.
- ❑ Až po roce 1945 získala knihovna prostory a postupně je rozšiřovala.
- ❑ Přírůstkové knihy od roku 1949 jsou centrální v Knihovně MENDELU, starší pravděpodobně na ústavech.
- ❑ Akvizice byla vždy centrální, ale nemáme informace o pravidlech nákupů v různých obdobích.

Současný stav

- ❑ V rámci akvizice se doplňuje fond jednak do prostor Knihovny, jednak do dílčích knihoven.
- ❑ Evidence je jednotná, řada přírůstkových čísel je jedna, v údajích o exemplářích je údaj o lokaci. Nové knihy/časopisy mají záznamy v knihovním systému od roku 1992.
- ❑ V dílčích knihovnách je deponován fond, který si ústavy platily tj. z rozpočtu ústavů, z rozpočtu ústavem řešených projektů a slouží k operativní potřebě pracovníkům ústavu.
- ❑ Z rozpočtu Knihovny se doplňuje fond knihovny.

Džungle, která nám historicky, ale i naším „příčiněním“ vznikla

- ❑ Záznamy knih v dílčích knihovnách, nakoupených před rokem 1992, nemají bibliografický záznam v AKS, tedy nejsou vidět v online katalogu, tedy se o nich neví.
- ❑ Akademici na ústavech mají pocit, že knihy zakoupené z prostředků ústavu (oni to vnímají, že z jejich peněz), jsou jejich a nemusí je zpřístupnit.
- ❑ Naopak některé ústavy nakupovaly více exemplářů od titulu a chtěly je půjčovat sami, protože „přece oni jsou ti hodní, kteří půjčí studentovi knihu k psaní závěrečné práce“.
- ❑ Netransparentnost v evidenci výpůjček, neprovázanost s centrálním výpůjčním modulem.

První pokus o narovnání stavu

- ❑ Nákup modulů systému Verbis umožňující práci nad online katalogem Portaro
- ❑ V rámci projektu MERELI pořízeno 80 licencí pro dílčí knihovníky
 - A) pro evidenci výpůjček z fondu dílčích knihoven
 - B) pro retrokatalogizaci fondu dílčí knihovny
- ❑ Bylo dosaženo cíle transparentnosti evidence výpůjček a evidujeme i výpůjčky z dílčích knihoven, ale ne všechny modul používají.
- ❑ Původně jsme zamýšleli, že dílčí knihovníci budou postupně dělat jednoduché záznamy svého fondu, který není zkatalogizován. Pracovník knihovny by pak záznamy zkontroloval, případně sloučil s již existujícím záznamem. Tento postup se neosvědčil.

Dobrovolná tvorba záznamu na ústavech

- ❑ Vnitřní předpis Metodika dílčích knihoven na MENDELU říká, že ústav nemá povinnost zakládat dílčí knihovnu. Pokud požádají o zřízení dílčí knihovny, odpovídá za ni vedoucí ústavu nebo jím pověřený dílčí knihovník.
- ❑ V případě existence dílčí knihovny vyplývají pro dílčího knihovníka povinnosti.
- ❑ Když jsme začali působit na ústavy, aby se svých dílčích knihoven vzdali, argumentovali jsme právě těmi povinnostmi a nabízeli převod fondu.
- ❑ V začátcích, kdy se nám první dílčí knihovny rozhodly nabídnout alespoň část zejména nejstaršího fondu, žádala Knihovna dodání knih včetně jejich seznamu. Seznam následně sloužil jako podklad pro vyřazení nebo převod.
- ❑ Zátěž tedy byla na dílčích knihovnicích, takto se podařilo dohodnout pouze s několika.

Přes dílčí knihovníky aneb přes práci na
ústavech cesta nevede!

Výchozí stav - 2018

Celkem 112 lokací, na které se evidoval fond, z toho 10 lokací je součástí knihovny, **102 dílčí knihovny na ústavech**

Ve 2018 vykazujeme 433 422 knihovních jednotek.

27,6 % fondu v ústřední knihovně – plně katalogizován

72,4 % fondu v dílčích knihovnách

z toho 16,3 % má záznam v katalogu

56,1 % nemá záznam v katalogu (243 328 KJ)

Z celkového počtu 433 422 knihovních jednotek jsme věděli o 190 094 KJ,

o 243 328 KJ jsme nevěděli nic, jen to, že při revizi v roce 2009 byly započítány do celkového počtu.

Nový přístup

- ❑ Knihovna se „opřela“ o koncepční dokument Plán realizace strategického záměru MENDELU pro rok 2020, dílčí cíl 1.4 Rozvíjet vzdělávací infrastrukturu. A byla zahájena centralizace fondu z dílčích knihoven do Ústřední knihovny.
- ❑ **Stylem „všechny knihy/časopisy si odvezeme, zpracujeme, co potřebujete, si půjčíte na dlouhodobou výpůjčku a můžete zrušit dílčí knihovnu!“**
- ❑ Dílčím knihovnám nabízíme a poskytujeme veškerou podporu.
- ❑ Od dílčího knihovníka, případně pracovníků ústavu, potřebujeme pouze odemknout dveře a zpřístupnit skříně.
- ❑ Všechno potřebné dělají pracovníci Knihovny!!!

Postup práce

Komunikace s vedoucím ústavu. Dohoda včetně zápisu – zda nám ústav postupně předá všechny fond nebo pouze část (obvykle starší tituly).

Stanovení termínu pro zpřístupnění prostor.

Vše, co najdeme, odvezeme - našimi silami za použití vozíků, přepravek, někdy nádvorní četa.

Přednostně se zpracovávají tituly, které pracovníci ústavů potřebují ke své práci (dlouhodobá výpůjčka) a zároveň jsou převedeny do fondu knihovny – katalogizace, převod, půjčení.

Tvorba seznamů (přírůstkové číslo, autor, název, rok vydání).

Kontrola na duplicitu a multiplicitu – určuje zda bereme nebo nebereme do fondu knihovny – převod nebo odpis.

Převedené tituly katalogizujeme a ukládáme do prostor knihovny.

Z multiplikátů je seznam k vyřazení – nabízíme v souladu se zákonem dalším knihovnám.

Objevil se historický fond – nastavení interních pravidel pro uchovávání a nakládání pro historický fond.

Takže u kolegů to většinou vypadá takto:

Komunikace s vedoucími ústavů, dílčími knihovníky, akademiky

Kvízová otázka pro účastníky workshopu:

Jaký způsob komunikace se vám osvědčil, pokud už s dílčími knihovnami pracujete a přesvědčujete je, aby předali fond do centrální knihovny?

- Cesta vnitřního předpisu, nařízení od vedení univerzity nebo fakulty?
- „Jak s malovaným vejcem“, tedy metoda přesvědčování, vysvětlování, účast na poradách ústavů a vysvětlování a přesvědčování?

Komunikace na MENDELU

V Knihovně MENDELU se nám osvědčila druhá možnost.

Kromě toho víme, že na to, abychom prosazovali vnitřní předpis, nemáme dostatečně silný mandát. Pan rektor, prorekteři, děkani jsou současně pracovníky ústavů, kde historicky drží dílčí knihovny a využívají fond dílčí knihovny, který mají ve své kanceláři za zády.

Argumentujeme a vysvětlujeme, nabízíme:

- Nebudete mít žádnou práci, všechno si odvezeme, napíšeme seznamy.
- Nic nevyhodíme, všechno kontrolujeme, vyřazujeme pouze multiplikáty.

A nyní už táhnou pozitivní příklady.

Stávající stav

celkový počet svazků podle statistiky (bez e-knih)	2018		2022	
	Svazky celkem	433 422	100,00 %	405 198
Evidováno v knihovním katalogu	190 094	43,86 %	259 918	64,14 %
Bez evidence v knihovním katalogu	243 328	56,14 %	145 280	35,85 %

Ze 102 dílčích knihoven (2018) bylo 24 (cca čtvrtina) již zrušených, zůstává 78.

7 je rozpracovaných a budou zrušeny (1. Q 2024).

Na 5 probíhá retrokatalogizace a předají nám část fondu.

68 knihoven jsme se ještě nedotkli.

Létající knihovník aneb výpůjčky akademikům

Dlouhodobé výpůjčky pro akademické pracovníky z fondu bývalých dílčích knihoven.

Původně rok, prodloužení na 2 roky.

Akademik může prodloužit online v katalogu (2x).

Mají však **PROBLÉM** v dodržení termínu.

Propadlá výpůjčka prodloužit nelze a musí znovu půjčit – donést a načíst knihu.

Létající knihovník – nová služba. Výpis ze systému, že XY propadly výpůjčky.

Návštěva na místě.

Co na závěr?

- ❑ Problematika dílčích, ústavních, katedrových knihoven je typická pro vysokoškolské knihovny.
- ❑ Pravidla jsou nastavena různě. Přístup k dílčím knihovnám je ovlivněn historií, kterou si ta která knihovna prošla a také silou postavení knihovny v rámci instituce.
- ❑ Centralizace je opřena o knihovní zákon a metodické vyjádření MK, že zvýhodnění určitých skupin uživatelů nesmí obecně zapříčinit to, že jiným uživatelům nebudou VKIS poskytovány.
- ❑ Z diskuze účastníků k případové studii vyplynulo další hledisko a to „**péče řádného hospodáře**“, neboť pořizování multiplikátů do DK je krajně nevhodné.

Děkujeme za pozornost.

Ing. Věra **Svobodová** vera.svobodova@mendelu.cz

Bc. Vladimíra **Perlová** vladimira.perlova@mendelu.cz

Ústav vědecko-pedagogických informací a služeb Mendelovy univerzity v Brně